

نگاه انتقادی به عملکرد دوره دهم مجلس شورای اسلامی بر اساس سیاست‌های کلان ابلاغی رهبری (مورد مطالعه: حوزه زنان و خانواده)

نیره قوی، طیبه محمدی^۲

چکیده:

برای رسیدن به اهداف و پیشبرد برنامه‌ها در هر یک از حوزه‌های در هر نظام و سیستمی، تهیه برنامه جامع و کامل نیاز است؛ که معمولاً از آن با نام اسناد بالادستی یاد میشود. در حال حاضر در کشور ایران هم، منطبق با نظام مدیریتی و ساختار اداره کشور تعدادی سند بالا دستی تدوین شده که ضروری است قوای سه گانه در راستای تحقق آن اسناد، مصوبات، برنامه‌ها و اقدامات خود را انجام دهند. از جمله این اسناد، در حوزه زنان و خانواده سیاست‌های کلی خانواده است که بر اساس بند ۱۱۰ قانون اساسی توسط رهبری نظام جمهوری اسلامی ایران، به رؤسای قوای سه گانه ابلاغ گردیده است. لذا ضرورت قرار گرفتن کلیه مصوبات در راستای تحقق این اسناد با لا دستی، از جمله وظایف کلیه مراکز و دستگاهها می باشد. هدف مقاله پیش رو بررسی عملکرد دوره دهم مجلس شورای اسلامی مبتنی بر سیاست‌های ابلاغی رهبری درحوزه زنان و خانواده است که به روش توصیفی-تحلیلی و انتقادی به آن پرداخته شده است. نتیجه حاصله اینکه در دوره مذکور از مجموع ۱۷۵ قانون مصوب و ابلاغ شده به دولت، ۲ عنوان مصوبه اختصاصی و ۷ عنوان موضوع غیر اختصاصی موضوع زنان و خانواده را مورد اشاره قرار داده است.

واژگان اصلی: مصوبات، مجلس شورای اسلامی، سیاست‌های کلی ابلاغی رهبری، زنان، خانواده.

۱. دانشیار گروه مطالعات علوم سیاسی و انقلاب اسلامی پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
ghavi@staff.nahad.ir

۲. دانش آموخته سطح ۳، رفیعه المصطفی، گروه مطالعات زنان و خانواده، قم، ایران.

مقدمه

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، به‌عنوان بالاترین سند رسمی مقرر در رأس هرم قوانین کشوری، واجد اصولی مصرح در اصل سوم قانون اساسی در بند ۱۴ آمده است: «تأمین حقوق همه جانبه افراد اعم از زن و مرد و ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای همه و تساوی عموم مردم در برابر قانون». در اصل ۲۰ آمده است «همه افراد ملت اعم از زن و مرد، یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی و سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردارند». علاوه بر این اصول که نشان دهنده موضوعیت یافتن زن در قانون اساسی لازم است که بگوییم کلیه اصول قانون اساسی شامل عموم ملت، اعم از زن و مرد می‌شد، این مهم نشان از نگاه دقیق، عمیق و حق‌محور قانونگذار به زنان می‌باشد. علاوه بر قانون اساسی، موضوع زنان در دیگر قوانین کشور و همچنین در اسناد بالادستی نیز با رویکرد تأسیس و تقنین برخی قوانین در حوزه زنان و خانواده با ابتدای بر اسلام مورد توجه قرار گرفته است و متناسب با آن ساختارهایی شامل: نهادها، مراکز، شوراها و سازمان‌هایی تأسیس شده است. بر این مبنا اکنون بعد از گذشت چهار دهه از تشکیل نظام جمهوری اسلامی در ایران بررسی دستاوردها و چگونگی کارکرد مجلس شورای اسلامی در حوزه زنان به مثابه نیمی از جمعیت صاحب نقش و اثر کشور ضروری به‌نظر می‌آید. (قوی، ۱۳۹۸: ۵). همچنین بی‌تردید مهم‌ترین محل تأثیر و تأثر زنان محیط خانواده است. بر این اساس چگونگی نگاه قانون به این محیط در تعیین جایگاه زنان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بدین منظور در مقدمه قانون اساسی آمده است: «خانواده واحد بنیادین جامعه و کانون اصلی رشد و تعالی انسان است و توافق عقیدتی و آرمانی در تشکیل خانواده که زمینه‌ساز اصلی حرکت تکاملی و رشد یابنده انسان است اصل اساسی بوده و فراهم کردن امکانات جهت نیل به این مقصود از وظایف حکومت اسلامی است». بر این اساس است که، شاهدیم در اصل ۲۱ قانون اساسی آمده کردن شرایط و حمایت از مادران در خانواده جهت استحکام آن، وظایفی بر عهده دولت گذارده شده است: «دولت موظف است حقوق زنان را در تمامی جهات با رعایت موازین اسلامی تضمین نماید و زمینه‌های مساعد برای رشد شخصیت زن و احیای حقوق مادی و معنوی او را فراهم آورد» و در اصل ۱۰ قانون اساسی آمده است: «همه قوانین و مقررات و برنامه‌ریزی‌های مربوط به خانواده باید در جهت آسان کردن تشکیل آن، پاسداری از قداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد». خانواده و جایگاه خانواده در مرتبه رفیعی از اهمیت قرار می‌گیرد چرا که پیوند سلامت هر جامعه بستگی مستقیم به سلامت خانواده به‌عنوان هسته مهم و مرکزی دارد. در

نظام اسلامی هر تصمیمی که با مشارکت و دخالت مردم صورت پذیرفته و عقل جمعی مبتنی بر اسلام، (اصل چهارم ق.ا) شالوده تصمیم گیری‌ها در چنین نظامی است که، مجلس شورای اسلامی به‌عنوان عالی‌ترین نماد مشارکت مردم، محلی است که برای تصویب قوانین اسلامی برای کلیه نیازهای جامعه در زمینه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، تبلیغی، نظامی، اخلاقی و ... شکل گرفته است؛ علاوه بر این لازم است نمایندگان در ارائه و تصویب طرح‌ها و لوایح به دیگر اسناد بالادستی نظام مانند سیاست‌های کلی ابلاغی رهبری بر اساس اصل ۱۱۰ ق.ا، (بند ۱ و ۸) نیز توجه و نظر داشته باشند؛ لذا مقاله برآنست؛ لوایح، طرح‌ها و مصوب را نه از باب عدم مغایرت با قانون اساسی و احکام فقهی، بلکه به رعایت هماهنگی نمایندگان محترم دوره دهم مجلس شورای اسلامی ناظر به سیاست‌های کلی ابلاغی رهبری در موضوع خانواده با روش توصیفی - تحلیلی و انتقادی مورد بررسی قرار دهد.

مفهوم شناسی

۱- سیاست‌های کلی نظام

سیاست‌های کلی نظام، به لحاظ قانونی مفهوم جدیدی است که در سال ۱۳۳۸ وارد حقوق اساسی ایران شد و پیش از آن در هیچ متن قانون اساسی مورد اشاره واقع نشده بود. (گروه حقوق عمومی و بین الملل مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹: ۴) اشاره به تعیین سیاست‌های کلی نظام در جریان بازنگری قانون اساسی نخستین بار در سال ۱۳۳۸، در جلسه ششم (سیزدهم اردیبهشت ماه ۱۳۳۸) مطرح گردید. (مشروح مذاکرات مجلس بازنگری قانون اساسی، ۱۳۶۹: ۲۲۹) سیاست‌گذاری که از آن تحت عنوان تنظیم خط مشی عمومی نیز یاد می‌شود؛ از جمله مفاهیم میان رشته‌ای است که بیشتر در علم مدیریت و بعضاً در علوم سیاسی به آن پرداخته می‌شود. اساتید مدیریت، سیاست‌گذاری را از امور مدیریت سیاسی به شمار آورده و آن را متکی به اصول مهم برنامه‌ریزی، سازماندهی، نظارت و کنترل دانسته‌اند. (جهرمی، ۱۳۹۰: ۴ و اقتداری، ۱۳۶۶) ایشان در تعریف سیاست‌های کلی بیان کرده‌اند: «این سیاست‌ها، خط مشی‌ها و اصولی هستند که به وسیله مراجع ذیصلاح در کشور وضع شده‌اند و به عنوان یک الگو و راهنما، اقدامات و فعالیت‌های لازم در جامعه را رهبری می‌کنند». (الوانی، ۱۳۸۰: ۲۲) هنگامی که این سیاست‌ها از سوی مراجع ذیصلاح قانونی و ناظر به تمام ارکان حکومت صادر شده و متوجه کلیت نظام باشند؛ می‌توان از آن تحت

عنوان «سیاست‌های کلی نظام» یاد کرد که بر اساس آن دولت و مجلس در ابعاد مختلف و همچنین قوه قضاییه و سایر ارکان حکومت، سیاست‌گذاری و به تبع آن تصمیم‌گیری می‌کنند. (شریعتی، ۱۳۸۰: ۱۴۴-۱۴۵) نظر به اینکه در یک حکومت اسلامی، منبع اسلامیت مجموعه و اصلی‌ترین نشان نظام، حاکم اسلامی است؛ لذا می‌توان بیان داشت: «دلیل اصلی آن‌که تدوین سیاست‌های کلی در قانون اساسی در اختیار ولی فقیه گذاشته شده است؛ همین امر باشد». (بشیری، ۱۳۸۱: ۸۲) البته باید توجه داشت غالب خطوط اصلی سیاسی تحت عنوان «آرمان‌ها و اهداف کشور» توسط قانون اساسی تعیین شده است؛ اما به منظور تبیین جزئی‌تر این اصول و اهداف و همچنین تعیین جهت‌گیری‌ها و خط مشی‌های کشور در راه رسیدن به این اهداف و آرمان‌ها، رهبر انقلاب اسلامی اقدام به تدوین «سیاست‌های کلی نظام» می‌نماید. این سیاست‌ها راهنمایی برای قوای مختلف کشور است تا در چارچوب آن برنامه‌ریزی و مقررات کشور را تدوین نماید. بنابراین می‌توان بیان داشت سیاست‌های کلی کمک می‌کند تا برنامه‌های اجرایی قوای سه‌گانه در جهت اهداف قانون اساسی قرار گیرد. (بهادری جهرمی: ۶)

نظر به اینکه وجود سیاست‌های کلی نظام، اسباب انعطاف قانون اساسی و توجه به شرایط متغیر جامعه را فراهم می‌نماید؛ نیز با در نظر گرفتن قیود ضرورت، مصلحت و اولویت‌های موجود در ابلاغ و اقدام سیاست‌های مذکور، برخی از صاحب‌نظران حقوق عمومی در تبیین بند «۱» اصل یکصد و دهم قانون اساسی که به صلاحیت رهبری در تدوین سیاست‌های کلی نظام اشاره دارد؛ بیان داشته‌اند: «در حقیقت با افزایش این بند روح حاکم بر اصل ولایت فقیه به کالبد قانون اساسی جدید دمیده شد و رهبر بدین‌وسیله در لایه میانی بین قانون اساسی و حکومت (سه قوه) قرار گرفت. ایشان منطبق با این بند موظف است بر اساس یک نگاه سه بعدی موازین شرعی، قانون اساسی و مصلحت، سیاست‌های کلی سه قوه را مقرر کند تا قوه مقننه در آن چارچوب، قوانین کشور را در رابطه با سه قوه مشخص کند». (عمید زنجانی، ۱۳۸۵: ۶۳۹-۶۳۸) مجمع تشخیص مصلحت نظام نیز به‌عنوان مرجع پیشنهاد دهنده سیاست‌های کلی نظام، در تعریف خود از سیاست‌های مذکور به نقش و ارتباط فی مابین اهداف نظام و عرصه اجرا و عمل اشاره داشته است. در بند «۱» مصوبه مورخ ۱۳۷۶/۱۰/۱۳ این مجمع، سیاست‌های کلی این‌گونه تعریف می‌شود: «سیاست‌های کلی برای تحقق آرمان‌ها و اهداف پس از مجموعه آرمان‌ها قرار می‌گیرند و حاوی اصولی هستند که آرمان‌ها را به مفاهیم اجرایی نزدیک می‌کنند و آن سیاست‌هایی هستند که در درون نظام عمل می‌نمایند؛ اعم از قوای سه

گانه، نیروهای مسلح، صدا و سیما و همچنین نیروهایی می‌باشند که در درون جامعه فعالیت دارند». لذا سیاست‌های کلی نظام از منظر محتوایی، حلقه اتصال بین وظایف نهادها و دستگاه‌های حکومتی با اهداف و اصول نظام و مبنای جهت‌گیری کلی کشور در تمامی عرصه‌ها است.

در تعریف سیاست‌های کلی، از منظر شکلی نیز می‌توان به تبصره ماده (۱) مقررات نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران که در تاریخ ۱۳۹۲/۱۲/۲۴ به تایید مقام معظم رهبری رسیده است؛ اشاره کرد. در تبصره مذکور چنین آمده است: «سیاست‌های کلی نظام سیاست‌هایی است که از سوی مقام معظم رهبری به موجب بند «۱ و ۸» از اصل یکصد و دهم قانون اساسی تعیین می‌شود.

به طور کلی، در خصوص مفهوم سیاست‌های کلی نظام، بر پایه مشروح مذاکرات اعضای شورای بازنگری قانون اساسی (مشروح مذاکرات مجلس قانون اساسی، ۳۶۹: ۱۳۲۴-۱۳۲۳) می‌توان موارد زیر را احصا نمود:

۱- سیاست‌های کلی نظام قانون نیستند.

۲- سیاست‌های کلی نظام به بیان امور جزئی نمی‌پردازند.

۳- سیاست‌های کلی نظام قوانین موجود را نقض یا ابطال نمی‌کنند.

۴- سیاست‌های کلی نظام با این هدف تصویب می‌شوند که نهادهای قانون‌گذاری، اجرایی و

قضایی آن‌ها را مد نظر قرار داده و بر اساس آن تصمیم‌گیری نمایند.

سیاست‌های کلی بیان‌کننده و نمایانگر، ارزش‌ها، فرهنگ، تمدن و دریافت‌های اصولی نظام در زمینه‌های اعتقادی، اقتصادی، اجتماعی و حقوقی، سیاسی، علمی و فرهنگی آن خواهند بود و استقلال ایران و تأثیرگذاری‌اش را در منطقه و جهان و بازدارندگی نظام را از هر نظر در برابر تهدیدها نمودار خواهند ساخت. (پورسید، ۱۳۸۷: ۳-۴) باید دانست طراحی سیاست‌های کلی نظام، براساس آرمان‌ها و اهداف است و بدین ترتیب از یک‌سو نظر به آرمان‌ها و از سوی دیگر نظر به جنبه‌ها و مفهوم‌های اجرائی دارند، بنابراین سیاست‌های یاد شده باید:

- در مقایسه با بیان‌های آرمانی، جنبه تفصیلی و تشریحی‌شان بیشتر باشد.

- بازتاب صحیح و عملی ارزش‌ها باشند.

- نه تنها دولت، بلکه عامه مردم و کلیه نیروهای فعال جامعه را مدنظر داشته باشند.

- در نتیجه نیروهای این جامعه و آرمان‌های آن‌ها را، که مورد قبول نظام‌اند، هماهنگ و منسجم

نمایند و مابین اجزای نظام تقارب کافی (پیوند) برقرار سازند.

- در مقام تعیین اولویت‌ها، راهنمای عملی و معیار «باید و نباید»های تعیین اولویت‌ها را عرضه کنند.
- اصول کلی تخصیص و توزیع منابع و امکانات کشور را با توجه به اولویت‌ها بیان نمایند.
- اجرای آن‌ها سیمای عمومی و کلی نظام را در زمینه‌های مختلف ترسیم نماید. (پورسید، ۲-۳)

۲- «سیاست‌های کلی»، کلان ابلاغی رهبر انقلاب اسلامی در حوزه زنان

در تعریف سیاست‌های کلی ابلاغی رهبری می‌توان گفت: «سیاست‌های کلان نظام» که همان «ابلاغیه‌های مقام معظم رهبری» هستند؛ جزو اسناد بالادستی نظام جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شوند. موضوع این سیاست‌ها بر اساس رهنمودهای مقام معظم رهبری مطالعات کارشناسی و بحث و پیشنهاد در جلسات مجمع تشخیص مصلحت نظام مطرح و مورد بررسی و تصویب قرار می‌گیرد. سیاست‌های کلی مصوب در مجمع تشخیص مصلحت نظام، تنها در شرایطی قابل استناد قانونی است که از سوی مقام عظمای ولایت، تأیید و ابلاغ شود. در تعریف سیاست‌های کلی نظام آمده است: «مجموعه‌ای هماهنگ از جهت‌گیری‌ها، اهداف مرحله‌ای و راهبردی کلان نظام در دوره‌های زمانی مشخص برای تحقق آرمان‌ها و اهداف قانون اساسی. این سیاست‌ها بر مبنای اصول و اهداف جمهوری اسلامی ایران تعیین می‌گردد و چارچوب‌ها و جهت‌گیری‌های کشور را در همه عرصه‌های حکومتی مشخص می‌کند. این سیاست‌ها، در مقایسه با قوانین، اصول و استانداردها از شمول وسیع‌تر و عام‌تری برخوردارند و به عنوان تعیین‌کننده چارچوب و ناظر بر مجموعه‌ای از رفتارها، قوانین، مقررات، تصمیم‌ها و اقدامات تلقی شده و از نظر نظم هنجاری و حقوق اساسی در رتبه‌ای پایین‌تر از قانون اساسی و بالاتر از قوانین عادی و مقررات عمومی قرار دارند» (قوی، ۱۳۹۸: ۵۲). سه عنوان از مهم‌ترین سیاست‌های ابلاغی در حوزه مورد بحث در اینجا آورده شده است.

الف) سیاست‌های کلی خانواده

در اجرای بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی سیاست‌های کلی «خانواده» را که پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام به رؤسای قوای سه‌گانه و رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام در تاریخ ۱۳۹۵/۶/۱۳ از سوی رهبر انقلاب اسلامی بدین شرح ابلاغ گردید. «خانواده واحد بنیادی و سنگ بنای جامعه اسلامی و کانون رشد و تعالی انسان و پشتوانه سلامت و بالندگی و اقتدار و اعتلای معنوی کشور و نظام است و سمت و سوی حرکت نظام باید معطوف باشد» به:

- ایجاد جامعه‌های خانواده محور و تقویت و تحکیم خانواده و کارکردهای اصلی آن بر پایه الگوی اسلامی خانواده به عنوان مرکز نشو و نما و تربیت اسلامی فرزند و کانون آرامش بخش؛
- محور قرار گرفتن خانواده در قوانین و مقررات، برنامه‌ها، سیاست‌های اجرایی و تمام نظامات آموزشی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی به‌ویژه نظام مسکن و شهرسازی؛
- برجسته کردن کارکردهای ارتباط خانواده و مسجد برای حفظ و ارتقای هویت اسلامی و ملی و صیانت از خانواده و جامعه؛
- ایجاد نهضت فراگیر ملی برای ترویج و تسهیل ازدواج موفق و آسان برای همه دختران و پسران و افراد در سنین مناسب ازدواج و تشکیل خانواده و نفی تجرد در جامعه با وضع سیاست‌های اجرایی و قوانین و مقررات تشویقی و حمایتی و فرهنگ‌سازی و ارزش‌گذاری به تشکیل خانواده متعالی بر اساس سنت الهی.
- تحکیم خانواده و ارتقای سرمایه اجتماعی آن بر پایه رضایت و انصاف، خدمت و احترام و مودت و رحمت با تأکید بر:
 - به‌کارگیری یکپارچه ظرفیت‌های آموزشی، تربیتی و رسانه‌ای کشور در جهت تحکیم بنیان خانواده و روابط خانوادگی؛
 - فرهنگ سازی و تقویت تعاملات اخلاقی؛
 - مقابله مؤثر با جنگ نرم دشمنان برای فروپاشی و انحراف روابط خانوادگی و رفع موانع و زدودن آسیب‌ها و چالش‌های تحکیم خانواده؛
 - ممنوعیت نشر برنامه‌های مخل ارزش‌های خانواده؛
 - ایجاد فرصت برای حضور مفید و مؤثر اعضای خانواده در کنار یکدیگر و استفاده مؤثر خانواده از اوقات فراغت به صورت جمعی.
- ارائه و ترسیم الگوی اسلامی خانواده و تقویت و ترویج سبک زندگی اسلامی - ایرانی با:
 - ترویج ارزش‌های متعالی و سنت‌های پسندیده در ازدواج و خانواده؛
 - پر رنگ کردن ارزش‌های اخلاقی و زدودن پیرایه‌های باطل از آن؛
 - مبارزه با اشرافیت و تجمل‌گرایی و مظاهر فرهنگ غرب؛
 - اصلاح رفتار گروه‌های مرجع و برجسته سازی رفتارهای شایسته آنها و جلوگیری از

- شکل‌گیری گروه‌های مرجع ناسالم.
- ❖ بازنگری، اصلاح و تکمیل نظام حقوقی و رویه‌های قضایی در حوزه خانواده متناسب با نیازها و مقتضیات جدید و حل و فصل دعاوی در مراحل اولیه توسط حکمیت و تأمین عدالت و امنیت در تمامی مراحل انتظامی، دادرسی و اجرای احکام در دعاوی خانواده با هدف تثبیت و تحکیم خانواده؛
 - ❖ ایجاد فضای سالم و رعایت روابط اسلامی زن و مرد در جامعه؛
 - ❖ ارتقای معیشت و اقتصاد خانواده‌ها با توانمندسازی آنان برای کاهش دغدغه‌های آینده آنها درباره اشتغال، ازدواج و مسکن؛
 - ❖ ساماندهی نظام مشاوره‌ای و آموزش قبل، حین و پس از تشکیل خانواده و تسهیل دسترسی به آن بر اساس مبانی اسلامی - ایرانی در جهت استحکام خانواده؛
 - ↙ تقویت و تشویق خانواده در جهت جلب مشارکت خانواده برای پیشبرد اهداف و برنامه‌های کشور در همه عرصه‌های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و دفاعی؛
 - ❖ حمایت از عزت و کرامت همسری، نقش مادری و خانه‌داری زنان و نقش پدری و اقتصادی مردان و مسئولیت تربیتی و معنوی زنان و مردان و توانمندسازی اعضای خانواده در مسئولیت‌پذیری، تعاملات خانوادگی و ایفای نقش و رسالت خود؛
 - ❖ پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و عوامل تزلزل نهاد خانواده به‌ویژه موضوع طلاق و جبران آسیب‌های ناشی از آن با شناسایی مستمر عوامل طلاق و فروپاشی خانواده و فرهنگ‌سازی کراهت طلاق؛
 - ❖ حمایت حقوقی، اقتصادی و فرهنگی از خانواده‌های با سرپرستی زنان و تشویق و تسهیل ازدواج آنان؛
 - ❖ اتخاذ روش‌های حمایتی و تشویقی مناسب برای تکریم سالمندان در خانواده و تقویت مراقبت‌های جسمی و روحی و عاطفی از آنان؛
 - ❖ ایجاد ساز و کارهای لازم برای ارتقای سلامت همه جانبه خانواده‌ها به‌ویژه سلامت باروری و افزایش فرزندآوری در جهت برخورداری از جامعه جوان، سالم، پویا و بالنده.

سیاست‌های کلی سلامت (ابلاغ به رؤسای قوای سه‌گانه ۱۳۹۳/۰۱/۱۸)

- ارتقاء سلامت روانی جامعه با ترویج سبک زندگی اسلامی - ایرانی، تحکیم بنیان خانواده، رفع موانع تنش آفرین در زندگی فردی و اجتماعی، ترویج آموزش‌های اخلاقی و معنوی و ارتقاء شاخص‌های سلامت روانی؛ (سیاست‌های کلی سلامت، شماره ۳)

- افزایش آگاهی، مسئولیت‌پذیری، توانمندی و مشارکت ساختارمند و فعالانه فرد، خانواده و جامعه در تأمین، حفظ و ارتقاء سلامت با استفاده از ظرفیت نهادها و سازمان‌های فرهنگی، آموزشی و رسانه‌ای کشور تحت نظارت وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.

۳: سیاست‌های کلی جمعیت (ابلاغ به رؤسای قوای سه‌گانه ۱۳۹۳/۰۲/۳۰)

«با عنایت به اهمیت مقوله جمعیت در اقتدار ملی؛ و با توجه به پویندگی، بالندگی و جوانی جمعیت کنونی کشور به عنوان یک فرصت و امتیاز؛ و در جهت جبران کاهش نرخ رشد جمعیت و نرخ باروری در سال‌های گذشته، سیاست‌های کلی جمعیت ابلاغ می‌گردد. با در نظر داشتن نقش ایجابی عامل جمعیت در پیشرفت کشور، لازم است برنامه‌ریزی‌های جامع برای رشد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور متناسب با سیاست‌های جمعیتی انجام گیرد. همچنین ضروری است با هماهنگی و تقسیم کار بین ارکان نظام و دستگاه‌های ذیربط در این زمینه، اقدامات لازم با دقت، سرعت و قوت صورت گیرد و نتایج رصد مستمر اجرای سیاست‌ها گزارش شود». مفاد مربوط به حوزه زن و نهاد خانواده در ابلاغیه مذکور عبارت است از:

- ارتقاء پویایی، بالندگی و جوانی جمعیت با افزایش نرخ باروری به بیش از سطح جانشینی؛

- رفع موانع ازدواج، تسهیل و ترویج تشکیل خانواده و افزایش فرزند، کاهش سن ازدواج و حمایت از زوج‌های جوان و توانمندسازی آنان در تأمین هزینه‌های زندگی و تربیت نسل صالح و کارآمد؛

- اختصاص تسهیلات مناسب برای مادران بویژه در دوره بارداری و شیردهی و پوشش بیمه‌ای هزینه‌های زایمان و درمان ناباروری مردان و زنان و تقویت نهادها و مؤسسات حمایتی ذی‌ربط؛

- تحکیم بنیان و پایداری خانواده با اصلاح و تکمیل آموزش‌های عمومی در باره اصالت کانون خانواده و فرزند پروری و با تأکید بر آموزش مهارت‌های زندگی و ارتباطی و ارائه خدمات مشاوره‌ای بر مبنای فرهنگ و ارزش‌های اسلامی - ایرانی و توسعه و تقویت نظام تأمین اجتماعی، خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبت‌های پزشکی در جهت سلامت باروری و فرزندآوری؛

- فرهنگ‌سازی برای احترام و تکریم سالمندان و ایجاد شرایط لازم برای تأمین سلامت و

نگهداری آنان در خانواده و پیش‌بینی سازوکار لازم برای بهره‌مندی از تجارب و توانمندی‌های سالمندان در عرصه‌های مناسب؛

- رصد مستمر سیاست‌های جمعیتی در ابعاد کمی و کیفی با ایجاد سازکار مناسب و تدوین شاخص‌های بومی توسعه انسانی و انجام پژوهش‌های جمعیتی و توسعه انسانی.

چارچوب نظری

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در حوزه زنان و خانواده مانند دیگر حوزه‌ها در حل معضلات نظام که از طرق عادی قابل حل نیست سیاست‌های کلی مورد نیاز بر اساس مجرای قانونی از سوی رهبری ابلاغ می‌گردد. که برای کلیه ارکان مراکز سیاست‌گذاری، سازمان‌ها و ارگان‌ها و... لازم‌التباع است. تردیدی نیست که رهبری در نظام جمهوری اسلامی ایران دارای موقعیت ممتازی است و قوای حاکم در کشور (مقننه، مجریه و قضاییه) زیر نظر وی، طبق اصول مربوط به قانون اساسی، صلاحیت‌ها و اختیارات حکومتی خود را اعمال می‌کنند. (قانون اساسی ج.۱، اصل ۵۷) نظارت رهبری به کارکرد مجلس در اجرای سیاست‌های کلی تعیین شده نیز طبعاً متناسب با ماهیت و وظایف و ساختار و صلاحیت‌های پیش‌بینی شده برای این نهاد در قانون اساسی، قابلیت اعمال می‌یابد. بر این اساس، سیاست‌های کلی به رغم آنکه ماهیت قانون ندارند؛ در موقعیت بالاتری از قوانین عادی قرار دارند. مجلس در تصویب قوانین عادی باید سیاست‌های کلی تعیین شده را مد نظر داشته باشد و نه تنها قوانین مغایر این سیاست‌ها را تصویب ننماید؛ بلکه مکلف به قانون‌گذاری در راستای سیاست‌های کلی ابلاغی است. (گروه حقوق عمومی و بین‌الملل مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹: ۳۰ - ۳۱) در این مقاله بررسی انتقادی طرح‌های و مصوبات مجلس دهم بر اساس چارچوب بیان گردیده در سیاست‌های کلی ابلاغی رهبری انجام خواهد پذیرفت.

زن و خانواده در دوره دهم مجلس شورای اسلامی

این قسمت از مقاله در صدد بررسی عملکرد (طرح، لایحه، مصوبات) مجلس در حوزه زنان و خانواده می‌باشد. در این قسمت در جدول شماره یک عملکرد مجلس شورای اسلامی در قانونگذاری از دوره اول تا دهم آورده شده است و قابل مشاهده است که مصوبات دوره دهم به نسبت همه دوره‌ها کمتر بوده است. در جدول شماره دو عملکرد مجلس دهم به تفصیل طرح و لایحه و مصوبات آورده شده است.

جدول شماره (۱)

کارنامه عملکرد مجلس شورای اسلامی در قانونگذاری از دوره اول تا دهم			
دوره یکم	۳۸۴ قانون	دوره ششم	۳۹۸ قانون
دوره دوم	۳۲۳ قانون	دوره هفتم	۳۴۱ قانون
دوره سوم	۲۳۶ قانون	دوره هشتم	۳۵۲ قانون
دوره چهارم	۳۴۹ قانون	دوره نهم	۲۰۹ قانون
دوره پنجم	۳۶۱ قانون	دوره دهم	۱۷۵ قانون

جدول شماره (۲): تعداد کل طرح، لایحه و مصوبات دوره دهم مجلس

مجموع طرح‌ها و لوایح: ۷۱۶ مورد		مجموع قوانین مصوب و ابلاغ شده به دولت: ۱۷۵ قانون		
مجموع طرح‌ها	مجموع لوایح	تعداد طرح‌های شورای عالی استان‌ها	مجموع طرح‌ها	مجموع لوایح
۴۸۳ مورد	۲۲۱ مورد	۱۲ مورد	۶۹ مورد	۱۰۶ مورد

جدول شماره (۳): کارنامه مجلس دهم در حوزه زن و خانواده

مهمترین غیر مصوبها (طرح و لایحه)	
۱. طرح معافیت یکی از فرزندان ذکور خانواده‌هایی که اهدای عضو در اثر مرگ مغزی دارند.	۱. لایحه تأمین امنیت زنان
۲. طرح اصلاح ماده (۲) قانون حمایت خانواده	
۳. طرح اصلاح ماده (۴۳) قانون حمایت خانواده	
۴. طرح جامع جمعیت و تعالی خانواده	

به دلایل متعدد از جمله طولانی شدن روند بررسی آن‌ها در کمیسیون تخصصی، فقدان پشتوانه کارشناسی کافی برخی از این طرح‌ها در مجلس دهم علی‌رغم ضرورت داشتن کشور به قانون در موضوع مانند « طرح جامع جمعیت و تعالی خانواده » و یا لایحه « تأمین امنیت زنان » به نتیجه نرسید و تعداد محدودی قانون در این حیطه به تصویب رسیده است. در این مجال اهم طرح‌های دهمین دوره مجلس شورای اسلامی در حوزه زنان و خانواده با محوریت سیاست‌های کلی مذکور مورد واکاوی با رویکرد انتقادی قرار خواهد گرفت.

الف - بررسی انتقادی طرح‌ها و لوایح پیشنهادی غیر مصوب در حوزه زنان و خانواده

۱- طرح‌های پیشنهادی غیر مصوب

۱/۱: طرح معافیت یکی از فرزندان ذکور خانواده‌هایی که اهدای عضو در اثر مرگ مغزی دارند.

ماده واحده: سازمان نظام وظیفه مکلف است پس از استیذان مقام معظم رهبری یکی از فرزندان ذکور خانواده‌ای که یکی از فرزندان آن‌ها در اثر مرگ مغزی داوطلبانه اهدای عضو داشته است؛ را از خدمت سربازی معاف نماید.^۱

کمیسیون اصلی درگیر با طرح مذکور، کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی و کمیسیون فرعی مواجه با آن، کمیسیون بهداشت، درمان و آموزش پزشکی بوده است. آیین طرح در تاریخ ۱۳۹۸/۰۹/۲۴ اعلام وصول و در تاریخ ۱۳۹۸/۱۱/۰۵ با امضای ریاست کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی... به دلیل مخالفت بند (۹) اصل سوم قانون اساسی و مصداق تبعیض بودن؛^۲ مردود اعلام شد.

طرح مزبور به گونه‌ای نوشته شده است؛ که صرفاً در صورت اهدای عضو یکی از فرزندان خانواده، معافیت صادر می‌شود. لکن نظر به یازدهمین بند از سیاست‌های کلی خانواده که عبارت باشد از: تقویت و تشویق خانواده در جهت جلب مشارکت خانواده برای پیشبرد اهداف و برنامه‌های کشور در همه عرصه‌های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و دفاعی، شایسته بود مرگ مغزی پدر یا مادر و اهدای عضو ایشان نیز اسباب شمول این سیاست تشویقی بوده و از عبارت «اعضای خانواده آن‌ها» به جای «فرزندان آن‌ها» استفاده می‌شد.

هرچند که این طرح اساساً با روح حاکم بر بند دوم از ماده ۶ سیاست‌های مزبور که عبارت باشد از: «پرتنگ کردن ارزش‌های اخلاقی و زدودن پیرایه‌های باطل از آن»، در تضاد است. چراکه اهدای عضو امری معنوی است و طرح مزبور باعث کاهش انگیزه‌های معنوی خواهد شد. ضمناً به نسبت

^۱ تاریخ اعلام وصول: ۱۳۹۸/۰۹/۲۴، دوره: دهم، شماره ثبت: ۶۹۴، شماره اجلاس: ۳۹۷، ترتیب چاپ: ۱۷۲۷

^۲ یک شوری. طرح معافیت یکی از فرزندان ذکور خانواده‌هایی که اهدای عضو در اثر مرگ مغزی دارند، معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی، دوره دهم، سال چهارم، تاریخ چاپ ۱۳۹۸/۱۰/۲، شماره چاپ ۱۷۲۷، شماره ثبت ۶۹۴، ص ۷

^۳ گزارش رد، معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی، دوره دهم، سال چهارم، تاریخ چاپ: ۱۳۹۸/۱۱/۱۵، شماره چاپ: ۱۷۹۸، شماره ثبت: ۶۹۴

مسائل و نیازهای این حوزه تا چه میزان این عنوان از الویت برخوردار است محل تامل می باشد.

۲-۱: طرح اصلاح ماده (۲) قانون حمایت خانواده

ماده واحده- ماده (۲) قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱/۱۲/۱ به شرح زیر اصلاح می شود.

دادگاه خانواده به تصدی رئیس دادگاه یا دادرس علی‌البدل و قاضی مشاور زن یا قاضی مشاور زن علی‌البدل تشکیل می‌گردد. تصدی جلسه رسیدگی با رئیس یا دادرس و قاضی مشاور زن یا قاضی مشاور زن خواهد بود. حضور یا تصدی قاضی مشاور زن باید در صدر صورت‌جلسات دادگاه قید و به امضای او برسد. قاضی مشاور زن باید در فرآیند رسیدگی حاضر و در صورت لزوم برای کشف واقع، از اصحاب دعوا مستقلاً تحقیق به عمل آورد. نظر قاضی مشاور زن باید ظرف سه روز از ختم رسیدگی، در پرونده درج و قاضی انشاء‌کننده رأی آن را در دادنامه طرح و در صورت مخالفت، دلایل خود را مستقلاً و مستنداً بیان نماید. عدم رعایت مفاد این ماده بنا به اعتراض احدی از اصحاب دعوا، یا رئیس دادگاه خانواده، از موجبات نقض دادنامه در مرحله تجدید نظر خواهد بود. کمیسیون اصلی طرح مزبور، کمیسیون قضایی و حقوقی و کمیسیون فرعی مواجه با آن، کمیسیون فرهنگی بوده است. این طرح در تاریخ ۱۳۹۸/۰۳/۲۸ اعلام وصول و تا پایان مجلس دهم بلا تکلیف باقی ماند. نظر به بند هفتم سیاست‌های کلی خانواده و اشاره معظم له به لزوم بازنگری، اصلاح و تکمیل نظام حقوقی و رویه‌های قضایی در حوزه خانواده، نیز با عنایت به اینکه تصویب قانون حمایت خانواده در سال ۱۳۹۱ عملاً بسیاری از احکام قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۵۳ را به صورت ضمنی نسخ نمود؛ شایسته بود که در طرح تقدیمی ماده‌ای به طور مستقل و صریح، نسخ قانون قبلی را پیش‌بینی کند تا موجبات هرگونه ابهام و سردرگمی مجریان برطرف گردد.

۱. یک شوری. طرح اطلاع ماده ۲ قانون حمایت از خانواده، معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی، دوره دهم، سال چهارم، تاریخ اعلام وصول: ۱۳۹۸/۰۳/۲۸، تاریخ چاپ: ۱۳۹۸/۰۴/۰۹، شماره اجلاس: ۳۳۶، شماره چاپ: ۱۴۴۰، شماره ثبت: ۵۸۶

۳-۱: طرح اصلاح ماده (۴۳) قانون حمایت خانواده

ماده واحده: در ماده (۴۳) قانون حمایت خانواده، مصوب ۱۳۹۱/۱۲/۱ بعد از عبارت‌های «حضانة»، عبارت «و اداره امور مالی» اضافه شود. در بررسی طرح مذکور باید توجه داشت تحمیل هزینه زندگی اولاد بر عهده مادر، مغایر ماده قانون مدنی است که بیان می‌دارد: «نقسه اولاد بر عهده پدر است. پس از فوت پدر یا عدم قدرت او به اتفاق به عهده اجداد پدری است، با رعایت الاقرب فالاقرب؛ در صورت نبودن پدر و اجداد پدری و یا عدم قدرت آن‌ها نقسه بر عهده مادر است. هرگاه مادر هم زنده و یا قادر به انفاقی نباشد با رعایت الاقرب فالاقرب به عهده اجداد و جدات مادری و جدات پدری واجب‌النقسه است. اگر چند نفر از اجداد و جدات مزبور، از حیث درجه اقربیت مساوی باشند، نقسه را باید به حصه مساوی تأدیه کنند». همچنین حسب مواد ۱۱۸۵، ۱۱۸۴، ۱۱۸۳ و ۱۱۸۱ اداره امور مالی فرزند بر عهده ولی، وصی و قیم است و تحت شرایطی مادر نیز ممکن است به عنوان قیم تعیین شود. لذا نهادن بلاقید امور مالی فرزند بر عهده مادر در این طرح مغایر مواد مذکور است. ضمن اینکه محتوا و نتیجه اجرای این طرح با روح حاکم بر ماده ۱۲ سیاست‌های کلی خانواده، دال بر مسئولیت‌پذیری و تعهد خانوادگی، حمایت از نقش اقتصادی پدر، عدم تشابه نقش والدین در عین تساوی حقوق و همچنین ماده ۱۴ سیاست‌های مذکور، دال بر حمایت حقوقی و اقتصادی از خانواده‌هایی با سرپرستی زنان خانوار، منطبق نمی‌باشد.

۳-۱: طرح جامع جمعیت و تعالی خانواده^۳

واقعیت‌های جمعیت‌شناختی امروز ایران حکایت از آن دارد که اهداف تعیین شده در راستای سیاست‌های تحدید موالید قانون برنامه اول توسعه، زودتر از زمان پیش‌بینی شده محقق شده است. به طوری که براساس پیش‌بینی‌های انجام شده انتظار می‌رفت نرخ رشد جمعیت در سال ۱۳۹۰ به ۲/۳ برسد. در حالی که بررسی‌ها نشان می‌دهد که این میزان به ۱/۳ رسیده است. از این رو ضرورت ارزیابی و تغییر بسته سیاست جمعیتی از سال ۱۳۹۱ در دستور کار سیاست‌گذاران و قانون‌گذاران

۱. حضانة فرزندان که پدرشان فوت شده با مادر آن‌ها است. مگر آنکه دادگاه به تقاضای ولی قهری یا دادستان، اعطای حضانة به مادر را خلاف مصلحت فرزند تشخیص دهد/ قوانین، قانون حمایت از خانواده ۱۳۹۱، فصل پنجم، حضانة و نگهداری اطفال و نقسه، ماده ۴۳

۲. تاریخ اعلام وصول: ۱۳۹۷/۰۶/۱۳، دوره: دهم، شماره ثبت: ۶۶۴، شماره اجلاس: ۲۴۰، ترتیب چاپ: ۱۰۸۵

۳. تاریخ اعلام وصول: ۱۳۹۶/۰۲/۱۹، دوره دهم، شماره ثبت: ۲۶۴، شماره اجلاس: ۱۰۵، ترتیب چاپ: ۴۹۰

قرار گرفت. در این راستا طرح «جامع جمعیت و تعالی خانواده» با ۵۰ ماده تدوین و در کمیسیون-های اصلی و فرعی مورد بررسی قرار گرفت و دو بار در دستور کار مجالس نهم و دهم نیز قرار گرفت، ولی به دلیل مغایرت با اصل ۷۵ قانون اساسی، به تصویب نرسید. اعلیٰ رغب الویت ارائه طرح در کمیسیون فرعی و اصلی و انطباق موضوع با سیاستهای کلی به دلیل عدم کارشناسی و نبود توان تخصصی در رفع اشکال مغایرت با اصل ۷۵ تصویب نگردید.

۲- لایحه پیشنهادی غیر مصوب

لایحه تأمین امنیت زنان

مطالبه بیش از دو دهه رهبر معظم انقلاب درخصوص حمایت از زنان در کشور، کلیات لایحه پیشگیری از آسیب دیدگی زنان و ارتقای امنیت ایشان در برابر سوء رفتار که سالها در ادوار گذشته مجلس نیز معطل مانده بود؛ اهدافی را به دنبال داشت که از مهم ترین آنها می توان به پیشگیری از سوءرفتار علیه زنان، حمایت روانی زنان در مواجهه با مخاطرات فضای مجازی، تعالی امنیت روانی در محیط خانواده، تقویت مداخلات اجتماعی جهت پیشگیری از وقوع جرم، ایجاد اتصال بین دستگاهها برای حمایت از زنان در برابر انواع آسیبها و ... اشاره کرد. مزید بر ضروریات و اهداف فوق، تأکید رهبری، در بند ۷ سیاستهای کلی خانواده مبنی بر لزوم بازنگری، اصلاح و تکمیل نظام حقوقی و رویه های قضایی در حوزه خانواده متناسب با نیازها و مقتضیات جدید و حل و فصل دعوی در مراحل اولیه توسط حکمیت و تأمین عدالت و امنیت در تمامی مراحل انتظامی، دادرسی و اجرای احکام در دعوی خانواده با هدف تأمین امنیت اجتماعی - خانوادگی زنان ایجاب می کند که این منویات به عنوان نسخه خروجی مجلس یعنی «قانون» در عرصه حفظ کرامت و صیانت از زنان و دختران، تجلی یابد. به گونه ای که قانون خروجی از لایحه در رابطه با تأمین امنیت همه جانبه زنان و در عین حال، ایجاد کمترین آسیب به نهاد خانواده باشد. اما با تاسف این لایحه با همه اهمیت و البته اشکالات رفع نشده آن، در مجلس دهم بلا تکلیف و به نمایندگان مجلس یازدهم محول گردید.

۱. مشخصات طرح: دوره دهم، سال اول، شماره ثبت: ۲۶۴، شماره چاپ: ۴۹۰، تاریخ چاپ: ۱۳۹۶/۰۳/۰۶.

معاونت پژوهش های اجتماعی. فرهنگ، دفاتر مطالعات اجتماعی، مطالعات ارتباطات و فناوری های نوین

مشخصات گزارش: شماره مسلسل: ۲۱۰۱۵۴۱۸، تاریخ انتشار: ۱۳۹۶/۰۳/۲۸

ب - بررسی طرح‌ها و لوایح مصوب

مجموعه قوانین مصوب دوره دهم مجلس در موضوع زن و خانواده در دو قسمت قابل بیان است:

۱- مصوباتی که صرفاً مختص حوزه زنان هستند و مصوباتی که به لحاظ عنوان، ارتباطی مستقیم با حوزه زنان و خانواده نداشته؛ اما برخی مفاد آن به موضوع زنان و خانواده پرداخته شده است

جدول شماره (۴): مصوبات حوزه زنان و خانواده

غیر اختصاصی	اختصاصی
<p>- قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران: مواد: ۷۵، ۷۶، ۷۸، ۸۰، ۸۷، ۸۸، ۹۰، ۹۴، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۴ و ۱۱۳؛</p> <p>- قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه: ماده ۳۷، بند «پ» ماده ۳۸، بند «ج» - ماده ۴۶، بند «ث» ماده ۵۷؛</p> <p>- قانون دائمی شدن قانون مدیریت خدمات کشوری: ماده ۶۸</p> <p>- قانون دائمی شدن قانون مجازات اسلامی؛</p> <p>- قانون دائمی شدن قانون آیین دادرسی کیفری: ماده ۴۲؛</p> <p>- قانون حمایت از معلولان: تبصره ماده ۳۶، ماده ۷، ماده ۱۷؛</p> <p>- قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه دیدگان ناشی از آن</p>	<p>- قانون کاهش ساعات کاری زنان شاغل دارای شرایط خاص؛</p> <p>- قانون اصلاح قانون تعیین تکلیف تابعیت فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی با مردان خارجی.</p>

الف- مصوباتی اختصاصی حوزه زنان و خانواده.

۱: قانون کاهش ساعات کار بانوان شاغل دارای شرایط خاص^۱

ماده واحده: ساعات کار هفتگی بانوان شاغل اعم از رسمی، پیمانی و قراردادی که موظف به چهل و چهار ساعت کار در هفته هستند؛ اما دارای معلولیت شدید یا فرزند زیر شش سال تمام یا همسر یا فرزند معلول شدید یا مبتلا به بیماری صعب‌العلاج می‌باشند و یا زنان سرپرست خانوار

۱. مصوب مجلس (۱۳۹۵/۰۶/۰۲)

شاغل در دستگاه‌های اجرائی موضوع ماده (۲۲۲) قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۵ و بخش غیردولتی اعم از مشمولان قانون کار و قانون تأمین اجتماعی بنا به درخواست متقاضی از دستگاه اجرائی مستخدم و تأیید سازمان بهزیستی کشور یا وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی یا دادگستری، سی و شش ساعت در هفته با دریافت حقوق و مزایای چهل و چهار ساعت تعیین می‌شود.

۲: قانون اصلاح قانون تعیین تکلیف تابعیت فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی با مردان خارجی^۱ ماده واحده فرزندان حاصل از ازدواج شرعی زنان ایرانی با مردان غیرایرانی که قبل یا بعد از تصویب این قانون متولد شده یا می‌شوند؛ قبل از رسیدن به سن هجده سال تمام شمسی به درخواست مادر ایرانی در صورت نداشتن مشکل امنیتی (به تشخیص وزارت اطلاعات و سازمان اطلاعات سپاه پاسداران انقلاب اسلامی) به تابعیت ایران در می‌آیند. فرزندان مذکور پس از رسیدن به سن هجده سال تمام شمسی، در صورت عدم تقاضای مادر ایرانی، می‌توانند تابعیت ایران را تقاضا کنند که در صورت نداشتن مشکل امنیتی (به تشخیص وزارت اطلاعات و سازمان اطلاعات سپاه پاسداران انقلاب اسلامی) به تابعیت ایران پذیرفته می‌شوند. پاسخ به استعلام امنیتی باید حداکثر ظرف مدت سه‌ماه انجام شود و نیروی انتظامی نیز مکلف است نسبت به صدور پروانه اقامت برای پدر غیرایرانی در صورت نداشتن مشکل امنیتی (به تشخیص وزارت اطلاعات و سازمان اطلاعات سپاه پاسداران انقلاب اسلامی) اقدام کند.

ب- مصوبات غیر اختصاصی (برخی مفاد مرتبط با حوزه زنان و خانواده)

۱: قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ج.ا.ا.^۲

این مصوبات به لحاظ عنوان، اختصاصی حوزه زنان و خانواده نیست؛ اما در برخی مفاد آن، به موضوع بانوان و خانواده پرداخته شده است. این مواد عبارتند از:

۱. قانون فوق مشتمل بر ماده‌واحد در جلسه علنی روز سه‌شنبه مورخ دوم مهرماه یکهزار و سیصد و نود و هشت مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در تاریخ ۱۳۹۸/۷/۱۰ به تأیید شورای نگهبان رسید.

۲. قانون فوق مشتمل بر یکصدویست و چهارماده و یکصدویست و هشت تبصره در جلسه علنی روز شنبه، مورخ چهاردهم اسفندماه یکهزار و سیصد و نود و پنج مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۹۵/۱۲/۲۱ از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام با اصلاح بند(الف) ماده ۴، بند(ب) ماده ۱۲، ماده ۳۰، جزء ۱ بند(الف) ماده ۶۷ و تأیید ماده ۱۶، موافق با مصلحت نظام تشخیص داده شد.

ماده ۷۵: شناسایی ازدواج‌های پر خطر از نظر بروز اختلالات ژنتیکی

ماده ۷۶: رعایت سیاست‌های کلی جمعیت، سلامت مادر و کودک

ماده ۷۸: طراحی و اجرای برنامه‌های پیش‌گیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی مانند کودکان

کار، طلاق و ...

ماده ۸۰: تهیه و اجرای طرح توانمندسازی زنان سرپرست خانوار با تکیه بر محورهای پیشگیری، خدمت‌رسانی و بازتوانی، شناسایی و بهبود نقاط آسیب‌خیز، حمایت از زنان سرپرست خانوار، مقابله با اعتیاد با حمایت قوه قضائیه، حمایت از بیماران روانی مزمن و سالمندان، تأمین مسکن نیازمندان، ساماندهی کودکان کار

ماده ۸۷: ارائه خدمات بهداشتی و بیمه‌ای به خانواده‌های شهدا و ایثارگران

ماده ۸۸: پرداخت کلیه معوقات خانواده‌های معظم شهدا و ایثارگران

ماده ۹۰: ارائه تسهیلات آموزشی به خانواده‌های ایثارگران

ماده ۹۴: اختصاص یک‌پنجم از منابع درآمدی ماده (۷۳) این قانون برای ازدواج و اشتغال جوانان

ماده ۱۰۱: بهره‌مندی از سرمایه انسانی با سازماندهی و تقویت جایگاه سازمانی امور زنان و خانواده در دستگاه‌ها، نسبت به اعمال رویکرد عدالت جنسیتی بر مبنای اصول اسلامی در سیاست‌ها، برنامه و

ماده ۱۰۲: تقویت و تحکیم جامعه‌ای خانواده محور با رعایت شاخص‌های الگو و سبک زندگی اسلامی- ایرانی با ایجاد سازوکارها و تأمین اعتبارات لازم در قالب کنترل و کاهش میانگین سن ازدواج، ارتقای معیشت و اقتصاد خانواده از طریق توسعه مشاغل خانگی، بنگاه‌های زود بازده اقتصادی و تعاونی‌های تولیدی روستایی و خانواده محور، مقابله فعال و هوشمند با جنگ نرم علیه خانواده، زمینه‌سازی جهت افزایش نرخ باروری، پشتیبانی و حمایت از ترویج ازدواج موفق، پایدار و آسان، ارائه تسهیلات و امکانات ساخت و اجاره مسکن با اولویت زوج‌های دارای فرزند و ارائه تسهیلات جهت افزایش سلامت ازدواج و درمان ناباروری و ...

ماده ۱۰۴: کنترل و کاهش نرخ طلاق از طریق ترویج ازدواج، ضد ارزش بودن طلاق و ...

ماده ۱۱۳: ارائه مشاوره رایگان به افرادی که تمکن مالی ندارند در راستای تحکیم خانواده

۲: قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه^۱

این قانون به لحاظ عنوان، ارتباطی با حوزه زنان و خانواده نداشته؛ اما ذیل آن موادی آمده است؛ که به موضوع بانوان و خانواده پرداخته شده است. این مواد عبارتند از:

ماده ۳۷، بند «پ»: رفع موانع ازدواج، کاهش سن ازدواج، پوشش بیمه‌ای زایمان و درمان ناباروری، آموزش و توانمندسازی خانواده‌ها؛

ماده ۳۸، بند «ج»: رفع مشکلات معیشتی خانواده‌های زندانیان بی‌بضاعت با همکاری دستگاه‌های ذیربط و بیمه سلامت رایگان زندانیان و خانواده‌های آن‌ها؛

ماده ۴۶، بند «ث»: پشتیبانی از بسیج زنان در فعالیت‌های پژوهشی و علمی در راستای تحکیم بنیان خانواده و جنگ نرم.

ماده ۵۷: تکلف دولت به رفع فقر و نابرابری و ترویج سبک زندگی اسلامی - ایرانی در قالب برنامه‌های اجتماع محور و خانواده محور در جهت اجرای طرح‌هایی در حمایت از کودکان در معرض آسیب‌های اجتماعی، حمایت از زنان و دختران با اولویت زنان سرپرست خانوار و ...

۳: قانون دائمی شدن مدیریت خدمات کشوری^۲

این قانون به لحاظ عنوان، ارتباطی با حوزه زنان و خانواده نداشته؛ اما ذیل آن ماده‌ای آمده است که به موضوع بانوان و خانواده پرداخته شده است. این ماده عبارتند از:

ماده ۶۸: اعطای حق عادلهمندی و حق اولاد به کارمندان زن شاغل و بازنشسته و وظیفه بگیر مشمول این قانون که دارای همسر بوده و یا همسر آنان معلول و یا از کار افتاده کلی می‌باشد و یا خود به تنهایی متکفل مخارج فرزندان هستند.

۴: قانون دائمی شدن مجازات اسلامی^۱

۱. قانون فوق مشتمل بر ۷۳ ماده و ۱۰۰ تبصره در جلسه علنی روز یکشنبه، مورخ دهم بهمن ماه یکهزار و سیصد و نود و پنج مجلس شورای اسلامی، تصویب شد و در تاریخ ۱۳۹۵/۱۱/۲۷، به تایید شورای نگهبان رسید.
 ۲. در اجرای اصل یکصد و بیست و سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، «قانون دائمی شدن قانون مدیریت خدمات کشوری» که در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ بیست و ششم اسفندماه یکهزار و سیصد و نود و هفت مجلس شورای اسلامی تصویب و به لحاظ انقضای مهلت‌های مقرر، موضوع اصول نود و چهارم (۹۴) و نود و پنجم (۹۵) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و عدم وصول پاسخ شورای محترم نگهبان، طی نامه شماره ۳۷۲/۳۵۰۷ مورخ ۱۳۹۸/۱/۲۶ مجلس شورای اسلامی واصل گردیده.

شامل جرائم و مجازات‌های حدود، قصاص، دیات و تعزیرات، اقدامات تأمینی و تربیتی، شرایط و مواعع مسئولیت کیفری و قواعد حاکم برای زنان و مردان است.

۵: قانون دائمی شدن قانون آیین دادرسی کیفری^۲

این قانون به لحاظ عنوان، ارتباطی با حوزه زنان و خانواده نداشته؛ اما ذیل آن ماده‌ای آمده است که به موضوع بانوان پرداخته شده است. این ماده عبارت است از:

۶ ماده ۴۲: بازجویی و تحقیقات از زنان و افراد نابالغ در صورت امکان باید توسط ضابطان

آموزش دیده زن و با رعایت موازین شرعی انجام شود.

۸۷-۲: قانون حمایت از حقوق معلولان^۳

این قانون به لحاظ عنوان، ارتباطی با حوزه زنان و خانواده نداشته؛ اما ذیل آن موادی آمده است که به موضوع بانوان پرداخته شده است. این مواد عبارتند است از:

ماده ۷: ارائه خدمات بهداشتی، درمانی و توان بخشی، به خانواده‌هایی که از افراد دارای

معلولیت شدید نیازمند در خانه نگهداری می‌کنند.

ماده ۱۷: ارائه تسهیلات ارزان قیمت خرید مسکن به زوج‌های دارای معلولیت و خانواده‌های

دارای چند معلول

تبصره‌ی ماده ۲۶: معافیت از وظیفه عمومی مردانی که زنان ناتوان و معلول خود را سرپرستی می‌کنند.

۸: قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزه‌دیدگان ناشی از آن^۱

۱. در اجرای اصل یکصد و بیست و سوم (۱۲۳) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، «قانون دائمی شدن قانون مجازات اسلامی» که با عنوان طرح تمدید قانون مجازات اسلامی به مجلس شورای اسلامی تقدیم شده بود، با تصویب در جلسه علنی روز چهارشنبه مورخ ۱۳۹۷/۳/۹ و تأیید شورای محترم نگهبان، به پیوست ابلاغ می‌شود.

۲. در اجرای اصل یکصد و بیست و سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، «قانون دائمی شدن قانون آیین دادرسی کیفری» که در جلسه علنی روز چهارشنبه مورخ نهم خردادماه یکهزار و سیصد و نود هفت مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۹۷/۳/۲۳ به تأیید شورای نگهبان رسیده و طی نامه شماره ۳۹۸/۲۷/۴۶۸ مورخ ۱۳۹۷/۴/۱۰ مجلس شورای اسلامی واصل گردیده، جهت اجرا ابلاغ می‌گردد.

۳. این قانون مشتمل بر سی و چهار ماده و بیست و نه تبصره در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ بیستم اسفندماه یکهزار و سیصد و نود و شش مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در تاریخ ۱۳۹۷/۰۱/۲۲ به تأیید شورای نگهبان رسید.

این قانون به لحاظ عنوان، ارتباطی با حوزه زنان و خانواده نداشته؛ اما ذیل آن موادی آمده است که به موضوع زن و خانواده پرداخته شده است. در این قانون به جرم‌انگاری جداگانه از قانون مجازات اسلامی در مورد اسیدپاشی پرداخته است.

نقد مصوبات دوره دهم مجلس شورای اسلامی در حوزه زنان و خانواده

نقد مصوبات دوره دهم مجلس شورای اسلامی در حوزه زنان با شاخص سیاست‌های کلی ابلاغی رهبری مذکور خانواده خواهد بود.

۱- جایگاه زن و خانواده در مجلس شورای اسلامی؛

حیطه امور زنان و خانواده نیازمند دانش و تخصص در زمینه‌های اسلامی و فقهی، روان‌شناختی، فرهنگی، جامعه‌شناسی، حقوقی، مدیریتی و تربیتی است. اگر چه پس از گذشت ده دوره از مجلس شورای اسلامی، نمایندگان در کمیسیون‌های فرهنگی، اجتماعی و بعضاً تحت عنوان فراکسیون زنان تلاش‌هایی برای حصول نتایجی مؤثر در حیطه مذکور نموده‌اند؛ اما به نظر می‌رسد؛ عدم وجود متولی خاص جهت پی‌گیری امور زنان و خانواده، نه تنها استتاج اهداف پایدار در این زمینه را به همراه نداشته است؛ بلکه برخی بیانات برخی منتخبین پیشین، نتیجه‌ای توأم با التهاب و حاشیه‌سازی در بستر حقیقی و مجازی جامعه داشته است؛ با این وصف ایجاد تولیت اختصاصی، متشکل از افراد متخصص در امر زنان، به‌عنوان مهم‌ترین سرمایه اجتماعی و نیرویی کارآمد در عرصه فرهنگ و تربیت و ... ضروری و منطقی می‌نماید.

۲- عملکرد مجلس دهم در خصوص زنان و خانواده

فعالیت فراکسیون زنان در دوره دهم مجلس شورای اسلامی، قرین طرح و پیگیری موضوعات مختلفی در حوزه زنان و دختران مطرح و پیگیری بوده است. موضوعاتی که برخی از آن‌ها به نتیجه نهایی رسید و موجب بهبود حال و روز وضعیت زنان شد و برخی دیگر نیز با به همراه داشتن مخالفان فراوان و بر پا کردن جنجال‌های بسیار، در نهایت با درهای بسته مجلس روبرو شد و همچنان به مرحله عمل نرسیده و در طول ۴ سال، همچنان در میان پیچ و خم مجلس رفت و آمد کرد... نکته قابل تأمل آن‌که حتی چند فعالیت کمیسیون‌های اجتماعی و فرهنگی نیز که از شایستگی

۱. قانون فوق مشتمل بر هفت ماده و چهار تبصره در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ بیست و یکم مهرماه یکهزار و سیصد و نود و هشت مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در تاریخ ۱۳۹۸/۸/۱ به تأیید شورای نگهبان رسید.

مناسب‌تری برخوردار بوده‌اند؛ در این زمینه خالی از اشکال نبوده است. در ادامه به مواردی از این دست اشاره خواهد شد.

۲-۱: انطباق‌پذیری با اولویت‌های اصلی کشور؛ آری یا خیر؟

معمولاً نیازها، سازنده‌ی اولویت‌ها و اولویت‌ها، سازنده مسائل ما هستند و آن‌ها را رتبه‌بندی می‌کنند. لذا اختلال در دستگاه محاسباتی یک فرد، گروه یا جامعه به‌وجود آورنده نیازهای کاذب و به دنبال آن اولویت‌ها و مسائل کاذب خواهد بود. امروزه وجود شبکه‌های اجتماعی، فرایند مسأله‌سازی‌های جعلی را نه تنها تسریع بلکه بسیار تسهیل نموده‌اند. گویانکه کی از حربه‌های دشمن، اخلال در دستگاه محاسباتی افراد جامعه و کسب قائلان بیشتر برای یک مسأله، ولو دست چندم، ساختگی و دور از هرگونه اولویت و مطابقت با نیازهای حقیقی باشد. در شرایطی که مسائلی همچون بحران خانواده، از بین رفتن کراهت طلاق و دشواری ازدواج، جایگاه زنان در امور اجتماعی و حقوق مادری و همسری در صدر مشکلات بوده و جمعیت زیادی از زنان را گرفتار کرده است؛ می‌توان گفت فعالیت مجلس دهم درخصوص زنان، به نوعی درگیر همین اخلال گردیده و نمایندگان در مواردی به جای مسئله‌یابی، درگیر مسئله‌سازی، آن‌هم در حوزه‌ی مسائل کمتر مبتلا و در واقع عوام‌پسندانه‌ی زنان بوده‌اند و در حالی که جهت تسهیل ازدواج خیل عظیم جوانان در سن ازدواج، اقدام مؤثر و چندان پایداری صورت نگرفته است؛ تعیین و بالا بردن سن ازدواج قانونی، که از قضا مشمول جامعه آماری گسترده‌ای نبوده و نیست؛ از منظر نمایندگان دوره دهم موضوعیت می‌یابد. که بر خلاف روح حاکم بر قوانین اسلامی و اسناد بالادستی نظام می‌باشد. در همین راستا، مسائلی همچون مجازات اسیدپاشی، ورزشگاه رفتن زنان، اذن همسر هنگام خروج از کشور، درحالی‌مورد توجه و تمرکز نمایندگان قرار می‌گیرد که صرفاً از طریق مدیریت افکار عمومی برای مدت کوتاهی به جامعه تلقین و عموماً دغدغه‌ی برخی از افراد خاص جامعه بوده است. اما آیا برای زنان خانه‌دار با تأکید بر ساختار خانواده به میزان موجه و شایسته و کارآمد فکری اندیشیده شد؟ آیا برای انعطاف اشتغال و تحصیل با مسؤلیتهای خانوادگی زنان و دختران فارغ‌التحصیل از دانشگاه‌ها تدبیری موثری اتخاذ شد؟ در شرایطی که کشور از سویی، با خانواده تک نفره حاصل از تجرد،

۱. بر اساس اسناد تلاش مجلس دهم برای بالا بردن سن ازدواج تا ۱۸ سال بر اساس اسناد بین‌المللی در خصوص دختران.

طلاق، فوت همسر و از سوی دیگر با کاهش میزان ازدواج دست و پنجه نرم می‌کند؛ آیا اقدامی عملیاتی جهت تحکیم بنیان خانواده و کاهش هزینه‌های اجتماعی حاصل از خانواده‌های تک نفره صورت گرفت؟

۲-۲: نظارت و پیگیری‌های لازم بر عملکرد دولت

با توجه به این‌که در مجلس دهم بیش از سه هزار سؤال از دولت مطرح شد؛ انتظار آن بود که در اخذ جواب برای سؤالات و راه‌گشایی حاصل از آن اهتمام ویژه‌تری صورت پذیرد. و از سوی مواردی نیز هستند که بدون وجود طرح سؤال و با انفعال مجلسیان، مسکوت باقی مانده‌اند مانند عدم نظارت بر پی‌گیری اقدامات تعیین شده در برنامه توسعه ششم برای دولت در ستاد زن و خانواده که به ریاست رئیس جمهور و ودیبری معاون امور زنان ریاست جمهوری تشکیل می‌شود. قابل توجه است که در طی دوران ۴ ساله مجلس دهم فقط ۲ جلسه تشکیل گردید. در صورتیکه بر اساس مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی در چارچوب قانون، «ستاد ملی زن و خانواده، با تشکیل جلسات مستمر، عهده‌دار هدایت، ایجاد هماهنگی بین بخشی، نظارت کلان بر برنامه‌ها، اقدامات و ارزیابی عملکرد مربوط به وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط و نهادهای عمومی و تشکل‌های مردمی و نیز بسیج ملی برای جلب مشارکت فراگیر در تحقق سیاست‌های کلی ابلاغی و رصد و پایش تحولات خانواده و جمعیت خواهد بود و گزارش آن باید هر شش ماه یکبار به مجلس شورای اسلامی ارائه شود». (<http://www.bazresi.ir>) و چه بسا در وهله اول بی‌اهمیتی این ستاد در نظر دولت عامل تشکیل نشدن جلسات و در وهله بعدی نبود نظارت موجب تحقق نیافتن برخی از برنامه‌های مذکور در برنامه توسعه ششم بوده باشد.

۲-۳: ابهام در قانون‌نویسی و تبعات ناشی از آن:

۱. به گزارش خیرگزاری مهر به نقل از صدا و سیما، عبدالرضا مصری، نایب رئیس مجلس شورای اسلامی با حضور در برنامه گفت و گوی ویژه خبری پنجشنبه شب، شبکه دو سیما، مورخ (۱۳۹۹/۰۲/۲۵)، گفت: «نمایندگان مجلس دهم شورای اسلامی از بعد نظارتی، ۳ هزار و ۸۵ سؤال از دولت پرسیدند که از این تعداد در ۴۶۱ مورد در کمیسیون‌ها، از پاسخ‌های وزیر قانع نشدند. از این تعداد ۱۸۱ سؤال به صحن علنی مجلس، ارجاع و بررسی شد و از این تعداد هم در ۲۸ مورد، مجلس از پاسخ وزیر مربوط، قانع نشد و ...

<https://www.mehrnews.com/02/26/>

برای مثال قانون اصلاح قانون تعیین تکلیف تابعیت فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی با مردان خارجی، مصوب ۱۳۹۸/۰۷/۰۲ با اکتفا به قید ازدواج شرعی می‌تواند سبب مجموعه‌ای از نگرانی‌ها، من جمله سوء استفاده از قانون و احتمال بحران اجتماعی - امنیتی در دو دهه آینده باشد. آیا قانون مزبور، بدون تقید و معین کردن حدود و حقوق اولیه، خود فتح بابی در عرصه کودک همسری، که از قضا دغدغه اصلی مجلس دهم بوده است؛ نخواهد شد؟ آیا لازم نبود با کار کارشناسی در صحن و یا کمیسیون مربوطه قید ازدواج قانونی برای پیشگیری از سوء استفاده از قانون آورده شود چرا که اکتفا به قید ازدواج شرعی بابی برای مثلاً صیغه شرعی بدون ثبت و... را باز نموده و خود قانون با نبود قیود لازم راه استفاده ناصواب را هموار می‌کند.

۴-۲: عدم اهتمام مجلس بر اجرای قوانین و اسناد بالادستی^۱

اصل ده قانون اساسی ناظر بر تسهیل ازدواج و لزوم پاسداری از قداست و استواری روابط خانوادگی در همه قوانین و مقررات و برنامه‌ریزی‌های نظام جمهوری اسلامی ایران و اصول مقید در سیاست‌های کلی خانواده از سوی بالاترین مقام نظام است، صراحتاً و مؤکداً، نهاد خانواده را مورد اشاره قرار داده‌اند. لذا انتظار آن است که مجلس شورای اسلامی، در جایگاه عالی‌ترین مقام قانون-گذاری در کشور، بر اجرای مفاد و اصول قانون اساسی و سیاست‌های کلی نظام، به‌عنوان مهم‌ترین اسناد بالادستی اهمی ویژه داشته باشد. در حالی که با بررسی عملکرد مجلس دهم، مجموعه اتفاقاتی یافت خواهد شد که خروجی بر تضعیف خانواده مؤثر خانواده بوده است.

مطابق ماده ۱۰۱ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، کلیه دستگاه‌های اجرائی موظفند به‌منظور تحقق اهداف مندرج در اصول دهم (۱۰)، بیستم (۲۰) و بیست و یکم (۲۱) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله و سیاست‌های کلی برنامه ششم و سیاست‌های کلی خانواده مبنی بر «تقویت نهاد خانواده و جایگاه زن در آن و استیفای حقوق شرعی و قانونی زنان در همه عرصه‌ها و توجه ویژه به نقش سازنده آنان» و نیز به‌منظور بهره‌مندی جامعه از سرمایه انسانی زنان در فرآیند توسعه پایدار و متوازن، با سازماندهی و تقویت جایگاه سازمانی امور زنان و خانواده در دستگاه، نسبت به اعمال رویکرد عدالت جنسیتی بر مبنای اصول اسلامی در سیاست‌ها، برنامه‌ها و طرح‌های خود و ارزیابی آثار و

تصمیمات براساس شاخص‌های ابلاغی ستاد ملی زن و خانواده شورای عالی انقلاب فرهنگی اقدام نمایند. مطابق تبصره ۱ از ماده مزبور، ریاست جمهوری (معاونت امور زنان و خانواده) موظف است ضمن ارزیابی و تطبیق سیاست‌ها، برنامه‌ها و طرح‌های دستگاه‌ها و رصد مستمر ارتقاء شاخص‌های وضعیت زنان و خانواده، گزارش آن را به‌طور سالانه به مجلس شورای اسلامی و هیئت وزیران ارائه نماید. نتیجه بررسی انجام شده از بخش بایگانی پایگاه معاونت زنان و خانواده ریاست جمهوری؛ تنها گزارش این معاونت نهایتاً به هیئت وزرا بوده است و نکته قابل تأمل اینکه نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی در دوره دهم، نسبت به اهمال مسئولین ذیربط در اجرای قانون، دال بر لزوم ارائه گزارش عملکرد مبتنی بر اسناد بالادستی در حوزه زن و خانواده، خاصه سیاست‌های کلی خانواده واکنش مؤثری از جنس ابزار نظارت اعمال ننموده‌اند. ستاد ملی زن و خانواده مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی در چارچوب قانون، با تشکیل جلسات مستمر، عهده‌دار هدایت، ایجاد هماهنگی بین بخشی، نظارت کلان بر برنامه‌ها، اقدامات و ارزیابی عملکرد مربوط به وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های اجرایی ذیربط و نهادهای عمومی و تشکل‌های مردمی و نیز بسیج ملی برای جلب مشارکت فراگیر در تحقق سیاست‌های کلی ابلاغی و رصد و پایش تحولات خانواده و جمعیت خواهد بود و گزارش آن باید هر شش‌ماه یک‌بار به مجلس شورای اسلامی ارائه شود. (<http://www.bazresi.ir>)

۱-۴-۲: قانون تسهیل ازدواج

تحقیق و تفحص از قانون تسهیل ازدواج مصوب سال ۱۳۸۴ مجلس شورای اسلامی و ارسال متن تحقیق و تفحص به قوه قضاییه جهت برخورد با عدم اجراکنندگان قانون از جمله اقدامات نظارتی مجلس دهم می‌باشد. ولی با وجود طرح شکایت نمایندگان در دوره دهم؛ دولت همچنان پاسخ قانع کننده‌ای در مورد عدم تحقق موضوع به صورت اجرایی نداشته است. قابل توجه آنکه مطابق بند ۱۲ قانون مذکور، می‌بایست گزارش اجرای این قانون هر شش ماه یکبار توسط دولت تهیه و به کمیسیون فرهنگی مجلس شورای اسلامی تقدیم شود.

نگارنده با بررسی و جستجوی چنین گزارشی را در هیچ‌یک از منابع بایگانی شده قابل دسترس اعم از بایگانی گزارشات معاونت زنان و خانواده ریاست جمهوری و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی رؤیت نکرده است.

۲-۴-۲: قانون مرخصی زایمان

هیئت وزیران در جلسه مورخ ۱۳۹۲/۴/۱۶ به استناد تبصره (۲) ماده واحده قانون اصلاح قوانین

تنظیم جمعیت و خانواده، تصویب نمود: مدت مرخصی زایمان (یک و دو قلو) زنان شاغل در بخش‌های دولتی و غیردولتی نه ماه تمام با پرداخت حقوق و فوق‌العاده‌های مربوط تعیین می‌شود.^۲ افزایش مرخصی زایمان از ۶ ماه به ۹ ماه؛ اقدامی درخور تحسین بود که با نگاه حمایت از خانواده و تشویق به فرزندآوری مصوب شد؛ اما اینکه منابع مالی پرداخت حقوق مادران در این ۳ ماه مرخصی بیشتر، چگونه و از کجا باید تأمین شود، محل اختلاف و مباحثه شد. برخی سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی مثل وزارت بهداشت با پیش‌بینی منابع لازم، این قانون را اجرایی کردند اما برخی دستگاه‌ها هم مثل وزارت آموزش و پرورش از اجرای آن شانه خالی نمودند. سازمان تأمین اجتماعی هم بر اساس قانون، تنها در صورت تأمین منابع مالی از سوی دولت، خود را مکلف به اجرای این دست از مصوبات دانست.

نتیجه این اختلافات این بود که بسیاری از مادران امکان استفاده از حقوق کامل خود در مدت ۹ ماه مرخصی زایمان را نداشتند و به همین دلیل، برخی ناچار از حق خود و نوزادشان گذشته، به همان شش ماه مرخصی بسنده می‌کردند و برخی دیگر فرصت شغلی خود را از دست داده یا با تنزل شغلی روبه‌رو شده‌اند. مشکل چند ده هزار بانوی بیمه‌شده تأمین اجتماعی در زمینه افزایش مدت زمان دریافت هزینه بارداری از ۶ ماه به ۹ ماه و تأمین منابع آن، عدم تعیین تکلیف موضوع درخصوص مرجع تأمین اعتبار پرداخت حقوق و مزایای ناشی از افزایش سه‌ماهه مرخصی زایمان و جلوگیری از طرح شکایات ذی‌نفعان در مراجع قضایی ناشی از ابهام در موضوع، به عنوان مهم‌ترین مشکلات اجرایی‌نشدن این قانون طی چهار سال خدمت نمایندگان دهمین دوره مجلس، مسئله ایست که قابلیت استقرار در اولویت انتقاد در حوزه زنان نبود نظارت بر اجرای این قانون در عملکرد نمایندگان که بر اساس قانون اساسی (اصل ۸۸) بر مجلس را داراست.

۱. این قانون فوق‌مشمول بر ماده واحده و دو تبصره در جلسه علنی روز دوشنبه، مورخ بیستم خرداد ماه یکهزار و سیصد و نود و دو مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در تاریخ ۱۳۹۲/۳/۲۹ به تأیید شورای نگهبان رسید.

۲. تصویب نامه هیئت وزیران در خصوص مدت مرخصی زایمان (یک و دو قلو) زنان شاغل در بخش‌های دولتی و غیردولتی و دو هفته مرخصی اجباری (تشویقی) همسران، متضمن امضای معاون اول رئیس‌جمهور، محمدرضا رحیمی، نامه شماره ۹۲۰۹۱/ت/۴۶۵۲۷ هـ مورخ ۱۳۹۲/۰۴/۱۹

نتیجه گیری

در نگاه دقیق برای نتیجه گیری بیان چند پیش فرض لازم به نظر می رسد، نباید با موضوع حکومت قانون تنها به عنوان یک ارزش که نظام حقوقی از آن برخوردار است برخورد نمود، بلکه باید گفت ارزشی است که چون تنها معطوف به یک بخش نیست بلکه تمامی شئون زندگی حقوقی بشر را دربرمی گیرد خود، هدف است. هدفی که نظام حقوقی باید به آن برسد. اگر این دیدگاه اخیر پذیرفته شود دو نکته از آن متجیح خواهد شد: نخست آن که حکومت قانون با مصلحت گرایی به کناری گذارده نخواهد شد و دیگر آن که حکومت قانون خود یک هدف است. هدفی که ما را به اهدافی چون عدالت و صلح می رساند. لذا باید گفت؛ حکومت قانون موضوعیت دارد و نه طریقت. بنابراین امکان قربانی کردن آن برای هدفی دیگر فاقد توجیه خواهد بود (زمانی، عبدالمالکی، ۱۳۹۹، ۳۹-۴۰)

با این وصف هر قانونی پس از تصویب (فارغ از شکل ظاهری و ماهیت و محتوای آن) الزام در اجرا خواهد داشت. پیش فرض دوم اینکه، در این نظام کلیه اصول بر اساس بینش توحیدی یعنی پذیرش حاکمیت الله است که در اصل چهارم ق.ا.ج. ایران بیان شده است. این اصل بر اطلاق یا عموم همه اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است. و نهایتاً پیش فرض سوم اینکه، نظام جمهوری اسلامی ایران از نظر سازمان مدیریتی، هرمی شکل یا سلسله مراتبی، یکپارچه یا منسجم است و در رأس هرم مدیریتی نظام، مقام ولایت امر (اصل ۵ ق.ا) قرار دارد. در این صورت، نظام هیچ گاه در تنگنا یا بن بست بلا تصمیمی قرار نمی گیرد؛ و با تدبیر بر اساس قانون اساسی با ابلاغ سیاستهای کلی به سران قوا ارایه طریق در کلیه ابعاد تقنینی و اجرایی را اعمال می نماید. بر این مبنا ست که؛ علاوه بر الزام آوری قانون، بر اساس قانون اساسی (اصل ۱۱۰)، سیاستهای ابلاغی رهبری نظام منعکس کننده مبانی و رویکرد جمهوری اسلامی ایران در موضوع مورد نیاز کشور و از جمله موضوع زنان و خانواده است. این موضوع با در نظر گرفتن تفاوت های بنیادین و ماهوی اسلام و غرب در سیاست گذاری خانواده بر اهمیت این سند بالادستی می افزاید. چنانچه طبقات موضوعی سیاستهای ابلاغی، به خوبی تحلیل و ارتباطات میان این موضوعات و اکاوی شود، تصویر مناسبی از رویکرد مبتنی بر اسلام به خانواده عرضه خواهد شد. آن گونه که رهبری موضوع زن و خانواده را به عنوان مسئله ای مستقل و حائز اهمیت تلقی و سیاست کلی خانواده را در تاریخ ۱۳/۰۶/۱۳۹۵ به رؤسای قوای سه گانه و مجمع تشخیص مصلحت نظام ابلاغ فرمودند. همچنین با عنایت به این که مجلس در تصویب قوانین می بایست سیاستهای کلی تعیین شده را مد نظر داشته باشد و نه تنها

قوانین مغایر این سیاست‌ها را تصویب ننماید؛ بلکه مکلف به قانون‌گذاری در راستای سیاست‌های کلی ابلاغی است؛ لذا عدم موفقیت قابل توجه نمایندگان محترم دوره دهم مجلس شورای اسلامی جهت تحقق اهداف مذکور در سیاست‌های آنگونه که گذشت، محل تأمل و نقد است. بررسی‌ها نشان می‌دهد، دلایلی همچون طولانی شدن روند بررسی‌ها در کمیسیون تخصصی، فقدان پشتوانه کارشناسی کافی، عدم توجه به سیاست‌های ابلاغی و الویت ندادن به آنچه که در سیاست‌های کلی بعنوان الویت بیان شده و در یک بیان اجمالی الویت بخشی به موضوعاتی بر ساختی که قشری و یا صرفاً صنفی بشمار می‌آید و ابهام در قانون‌نویسی منجر به عدم تصویب عمده طرح‌ها و لوایح در مجلس دهم شده است. ضمن اینکه برخی از قوانین مصوب در این حوزه نیز از منظر رفع مشکلات زنان و حمایت از خانواده با استقبال جامعه مواجه نشده است. عملکرد این دوره، چه در مقام قانون‌گذاری و چه در مقام نظارت، عموماً قرین نادیده انگاشتن اولویت‌های اصلی کشور و مسأله‌سازی‌های فرعی در حوزه زنان بوده و بدون توجه به سیاست‌های کلی ابلاغی رهبری (سیاست‌های کلی جمعیت، خانواده و سلامت)، بوده است. اموری همچون؛ عدم تکمیل و تصویب طرح جامع جمعیت و تعالی خانواده و عدم پیگیری منجر به استنتاج عملیاتی قانون تسهیل ازدواج، عدم نظارت بر سیاست‌گذاری دولت، عدم رسیدگی مؤثر به لایحه تأمین امنیت زنان، عدم نظارت و رفع اشکال کامل قانون مرخصی زایمان، و..... را می‌توان از نتایج عدم نظارت و پیگیری‌های لازم مجلس دهم بر عملکرد دولت، خاصه معاونت زنان و خانواده ریاست جمهوری دانست. نکته پایانی اینکه صرفاً در حوزه زنان و خانواده از ۲ عنوان مصوبه اختصاصی و ۷ عنوان موضوع غیر اختصاصی طی دوره ۴ ساله مجلس را به عنوان عملکرد می‌توان برشمرد.

منابع

- اداره تبلیغات و انتشارات مجلس شورای اسلامی، مشروح مذاکرات مجلس بازرگری قانون اساسی، ج ۱، تهران، مجلس شورای اسلامی، ۱۳۶۹
- اقتداری، علی محمد (۱۳۶۶). سازمان و مدیریت، تهران، انتشارات مولوی.
- بشیری، عباس (۱۳۸۱). پیشینه و کارنامه مجمع تشخیص مصلحت نظام (گفتگو با هاشمی رفسنجانی)، تهران، صدف سماء.
- بهادری جهرمی، علی (۱۳۹۰). نگاهی به ابعاد حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران، مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌ها.
- پورسید، بهزاد (۱۳۸۷). مقدمه‌ای بر سیاست‌های کلی نظام در حوزه قانون‌گذاری، تهران، مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌ها.
- شریعتی، محمد صادق (۱۳۸۰). بررسی فقهی و حقوقی مجمع تشخیص مصلحت نظام، قم، بوستان کتاب قم.
- عمید زنجانی، عباسعلی (۱۳۸۵). حقوق اساسی ایران، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- قوی، نیره (۱۳۹۹). درآمدی بر کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران در قلمرو زنان، قم، نشر معارف.
- گروه حقوق عمومی و بین‌الملل مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ناظر علمی: جلیل محبی، بررسی ماهیت و حدود نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام، تهران، مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌ها، ۱۳۸۹.
- معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی، طرح اصلاح ماده (۴۳) قانون حمایت خانواده، دوره دهم، سال سوم، تاریخ چاپ: ۱۳۹۷/۶/۲۴، شماره چاپ: ۱۰۸۵، شماره ثبت: ۴۶۴
- معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی، طرح اطلاع ماده ۲ قانون حمایت از خانواده، دوره دهم، سال چهارم، تاریخ چاپ: ۱۳۹۸/۴/۹، شماره چاپ: ۱۴۴۰، شماره ثبت: ۵۸۶.
- معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی، طرح معافیت یکی از فرزندان ذکور خانواده‌هایی که اهدای عضو در اثر مرگ مغزی دارند، دوره دهم، سال چهارم، تاریخ چاپ ۱۳۹۸/۱۰/۲، شماره چاپ ۱۷۲۷، شماره ثبت ۶۹۴.
- الوانی، سید مهدی (۱۳۸۰). تصمیم‌گیری و تعیین خط مشی دولتی، تهران، سمت.
- سازمان بازرسی کل کشور قوه قضائیه <http://www.bazresi.ir>
- پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری www.leader.ir

www.mehrnews.com خبرگزاری مهر
www.iranculture.org شورای عالی انقلاب فرهنگی

فصلنامه علمی جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، دوره ۵، شماره ۳، شماره پیاپی (۱۹)، پاییز ۱۴۰۳